

tym liderów ZZMK o szafowanie życiem i zdrowiem ludzkim. Zaproponowali też wymianę głodujących na członków prezydium ZZMK. [6 s. 1] Być może również pod wpływem takich sugestii prezydent Zaborowski 27 września sam rozpoczął głodówkę.

Niektóre zgłoszone postulaty były poza kompetencją resortu komunikacji. Strajk odbywał się w okresie, kiedy rząd zajmował się projektem ustawy o kolei, który przyjęty został 3 października, tuż po zakończeniu protestu. W tym samym czasie w parlamencie toczyła się debata na temat ustawy emerytalnej, która została przyjęta 30 września. W tych warunkach strajk można potraktować jako demonstrację siły związku i determinacji jego członków w kwestii utrzymania przywilejów emerytalnych. Zabieg ten uwieńczony został powodzeniem, albowiem w ustawie emerytalnej i ustawie o kolei potwierdzone zostały dotychczasowe przywileje pracowników PKP. [2 i 3]

Literatura

1. Archiwum internetowe PAP 6 sierpnia 1991.
2. Archiwum internetowe PAP 1 października 1991.
3. Archiwum internetowe PAP 9 października 1991.
4. Bezpieczniej bez ministra. Gazeta Wyborcza 219 19 września 1991.
5. Głodówka maszynistów. Bezpieczeństwo czy etaty. Gazeta Wyborcza nr 226 27 września 1991
6. Głodówki wspierające Gazeta Wyborcza nr 225 26 września 1991.
7. Koniec głodówki. Gazeta Wyborcza nr 228 30 września 1991.
8. Maszyniści głodują dla bezpieczeństwa ruchu Gazeta Wyborcza nr 218 18 września 1991.
9. Miodowicz u głodujących maszynistów Gazeta Wyborcza nr 224 25 września 1991.
10. Przybywa głodujących kolejarzy Gazeta Wyborcza nr 221 21-22 września 1991.
11. Staną pociągi Gazeta Wyborcza nr 227 28-29 września 1991.

ŻYDOWSKIE ORGANIZACJE POLITYCZNE DZIAŁAJĄCE W WOJEWÓDZTWIE POLESKIM W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM

Andrzej Smolarczyk

Politechnika Białostocka, Białystok, Polska

Mniejszość żydowska na Polesiu w latach 1919-1939 w swej strukturze społecznej, politycznej i kulturalnej nie odbiegała zasadniczo od ludności żydowskiej zamieszkującej inne dzielnice II Rzeczypospolitej. Społeczność żydowską województwa poleskiego władze polskie miały objąć takim samym programem narodowościowym, jaki wypracowano dla ludności żydowskiej zamieszkującej inne obszary kraju. Koncepcja ta miała polegać na połączeniu nasilających się procesów asymilacyjnych i równoczesnego wspierania emigracji ludności żydowskiej do Palestyny. Procesy asymilacji ze społecznością polską nie przebiegały jednak po myśli czynników rządowych. Najbardziej niepokojący dla polskich władz bezpieczeństwa był fakt silnej rusyfikacji mniejszości żydowskiej, zwłaszcza inteligencji oraz silne wpływy komunistyczne [5, s. 55]. W planach rozwiązań prawnych mniejszość żydowską traktowano inaczej niż pozostałe mniejszości narodowe. W województwie poleskim jedynie społeczność żydowska traktowana była przez polskie władze państwowe jako mniejszość narodowa – tego przywileju nie mieli Białorusini, Ukraińcy i Rosjanie [3].

Życie polityczne mniejszości żydowskiej na terenie województwa poleskiego było względnie intensywne, zwłaszcza gdy punktem odniesienia pozostawała bierna politycznie ludność poleska. Żydowskie partie polityczne zakładane od chwili uzyskania przez Polskę niepodległości bardzo szybko rozpostarły swoją działalność na Polesie, zakładając tu swoje komórki organizacyjne. Wszystkie bez mała ugrupowania żydowskie posiadały w województwie poleskim własne organizacje partyjne [1].

W okresie międzywojennym żydowskie życie polityczne cechowało się nadmierny rozdrobnieniem. Podobnie jak w innych częściach Polski aktywność polityczna ludności żydowskiej na Polesiu była wypadkową konfliktów rozgrywających się wewnątrz tej społeczności. Wśród wielości żydowskich partii politycznych wyróżnić możemy pięć głównych nurtów żydowskiego życia politycznego: 1. ortodoksyjny, 2. syjonistyczny, 3. socjalistyczny, 4. folkistowski, 5. asymilatorski [2, s. 166].

NURT ORTODOKSYJNY, nazywany też konserwatywno-klerykalnym grupował prawicę żydowską z jednej strony zorganizowaną w stronnictwa polityczne, z drugiej zaś niezorganizowane rzesze ortodoksów religijnych, którzy w ważniejszych momentach politycznych (wybory do ciał ustawodawczych lub gmin wyznaniowych) występowali pod szyldem „Żydów bezpartyjnych” [6, k. 14.].

Najważniejszą partią polityczną grupującą ludność ortodoksyjną był „Agudas Isroel” (Związek Izraela), który stanowił część składową organizacji światowej o takiej samej nazwie. Na ziemiach polskich pierwszy ortodoksyjny związek religijno-kulturalny powstała 14 września 1916 r. w Warszawie z inicjatywy rabinów dr Kohna i dr Carlebacha. Nosił nazwę „Agudas Haortodoksim”. W 1918 r. związek zmienił nazwę na Centralna Organizacja Żydów Ortodoksów w Polsce „Szlojmej Emunei Izroel” (Pokój Wiernych Izraelitów). W 1931 r. związek zmienił ponownie nazwę na Centralna Organizacja Żydów Ortodoksów w Polsce „Agudas Isroel” (Związek Izraela) [2, s. 167].

Dominujące znaczenie Agudy (nazwa potoczna) wśród całej ortodoksji żydowskiej w Polsce wynikało z poparcia udzielonego przez chasydów, a zwłaszcza z posługiwania się przez tę partię autorytetami cadyków (poparcie trzech dworów cadyków cieszących się najwyższym szacunkiem – Bełza, Góra Kalwaria, Aleksandrów Kujawski) [6, k. 15].

„Agudas Isroel” uznawał zasadę supremacji religii nad wszystkimi zjawiskami społecznymi i politycznymi. Partia wyrażała indywidualne przekonania ortodoksów, że wszelkie przejawy życia należy wyprowadzać z przesłanek religijnych i opierać je na sentencjach teologicznych (Talmud). Podstawowymi założeniami statutowymi Agudy było: a) obrona religijnych interesów Żydów, b) wzmocnienie i krzewienie zasad religii żydowskiej wśród współwyznawców, c) zakładanie i subsydiowanie szkół religijnych wszelkich typów: szkół (powszechnych - chederów i teologicznych – jeszybtów), d) obrona praw obywatelskich, aby nie kolidowały z dogmatami wiary, e) działalność społeczno-filantropijna, f) zakładanie warsztatów pracy, szkół zawodowych, stowarzyszeń spółdzielczych, g) organizowanie w Palestynie osiedli rolniczych dla Żydów ortodoksyjnych [6, k. 14v.].

„Agudas Isroel” uznawała zasadnicze idee syjonizmu, jeżeli te nie kolidowały z zasadami religii mojżeszowej. Główną przeszkodą uniemożliwiającą porozumienie Agudy z ortodoksją syjonistyczną (Mizrachi) były zagadnienia kulturalno-oświatowe. „Agudas Isroel” przedkładał zagadnienia religijne ponad kwestię narodową, którą traktował jako rzecz drugorzędną. Z tych samych względów nie uznawał pojęcia język narodowy, język zaś hebrajski traktował jako język święty, którego nie należało profanować codziennym użytkowaniem [6, k. 15v.]. W polityce wewnętrznej państwa polskiego „Agudas Isroel” podkreślał lojalność wobec państwa polskiego. Ortodoksi dążyli też do całkowitego równouprawnienia Żydów w ramach konstytucji. Gminy wyznaniowe miały mieć charakter czysto wyznaniowy. Struktura organizacyjna „Agudas Isroel” była dość luźna i miała charakter federacyjny. Współdziałały z Agudą różne organizacje młodzieżowe, kobiece i robotnicze [2, s. 167].

„Agudas Isroel” posiadał na terenie województwa poleskiego 6 oddziałów: w Brześciu, Domaczewie, Kobryniu, Żabince, Pińsku i Lubieszewie, liczących w 1937 roku 353 zarejestrowanych członków. Tak skromna liczba zarejestrowanych członków nie odzwierciedlała faktycznego znaczenia Agudy na Polesiu. Jak wspomniano powyżej, wpływy „Agudas Isroel” były ugruntowane w szerokich masach niezorganizowanej ludności ortodoksyjnej. Na-

jwybitniejszymi przedstawicielami tegoż obozu byli rabin Mowsza Perłow ze Stolina oraz rabin Sołowiejczyk z Brześcia. Najaktywniejszymi działaczami partyjnymi Agudy byli Enoch Krażek z Brześcia oraz Zyskind Zongman z Pińska.

W Brześciu istniało założone 1 grudnia 1934 r. biuro okręgowe **Żydowskiej Ortodoksyjnej Organizacji Robotniczej „Poalej Agudath Isroel w Polsce”**. Ugrupowanie to liczyło kilkudziesięciu członków, na których czele stał kierownik i pełnomocnik władz centralnych partii Enoch Krażek [6, k. 26].

NURT SYJONISTYCZNY (NACJONALISTYCZNY) pozostawał w ostrej opozycji wobec ortodoksów, kładąc główny nacisk na utworzenie państwa Izrael w Palestynie. Syjoniści uważali, że rozwiązanie sprawy żydowskiej było uzależnione od ogólnej polityki Światowej Organizacji Syjonistycznej i miało nastąpić z chwilą utworzenia w Palestynie Żydowskiej Siedziby Narodowej. Według syjonistów cała energia działania ludności żydowskiej winna być skoncentrowana na „kwestii palestyńskiej”. Polityka wewnętrzna państwa polskiego stawała się w ten sposób zagadnieniem drugoplanowym i była jedynie koniecznością życia codziennego. W dwudziestolecie międzywojennym w ramach nurtu syjonistycznego funkcjonowało w Rzeczypospolitej wiele partii politycznych, różniących się między sobą wizją przyszłego państwa Izrael, tempa emigracji, stosunkiem do władz w Polsce [2, s. 167]. Ruch syjonistyczny był popierany przez władze polskie. Wszelkie plany związane z emigracją ludności żydowskiej do Palestyny spotykały się z aprobatą władz. Czynniki rządzące liczyły w ten sposób na samo rozwiązanie się kwestii żydowskiej [5, s. 281].

Organizacja Syjonistyczna w Polsce (Histadrut ha Cyjonit be Polonijah) powstała w 1916 r. w Warszawie. Do 1935 r. dzieliła się ideologicznie na trzy różne grupy: 1. „Et Libnoth” (Czas Budować), 2. „Al. Hamiszmar” (Na Straży) – radykalną, 3. **Syjonistów-Rewizjonistów** – zwolenników państwa żydowskiego w Palestynie. W 1935 r. nastąpił rozłam. **Syjonisci-Rewizjoniści**, którzy zajmowali najbardziej umiarkowane stanowisko w polityce krajowej wystąpili z ogólnej organizacji syjonistycznej. Władze bezpieczeństwa definiowały krajowy program polityczny tej organizacji jako *liberalizm demokratyczny z pewnym odchyleniem radykalnym w dziedzinie stosunków socjalno-religijnych przez postulat oddzielenia spraw wyznaniowych od całego kompleksu zagadnień społeczno-kulturalnych. Podstawą programu organizacji syjonistycznej w dziedzinie polityki żydowskiej jest postulat autonomii kulturalno-narodowej w duchu świeckim o szerokim zakresie społecznym* [6, k.19]. Syjoniści uważali, że językiem narodowym winien być hebrajski. W tym języku miał następować rozwój kulturalny społeczności żydowskiej. Język jidysz (język żydowski) z powodu szerokiego zastosowania w uzusie winien mieć miejsce równouprawnione z hebrajskim. W działalności politycznej w Polsce **Organizacja Syjonistyczna** zwalczała nie-syjonistyczne grupy polityczne. Agudas-Isroel atakowano za jego antysyjonistyczny i klerykałny charakter, natomiast folkistów za zwalczanie kultury hebrajskiej i ruchu syjonistycznego [6, k.19].

W województwie poleskim **Organizacja Syjonistyczna w Polsce** posiadała 30 oddziałów lokalnych, w których było zarejestrowanych około 2 tys. członków (należących zarówno do grupy „A”, jak i do grupy „B”). W Brześciu i Pińsku miały siedziby największe oddziały tej organizacji na Polesiu. Liderami poleskich syjonistów ogólnych byli adwokat Nachman Głowiński i Chaim-Lejb Izbicer z Brześcia oraz Josel Szkolnik z Pińska.

Od 1932 roku funkcjonowała **Organizacja Syjonistów Ogólnych w Polsce**. Posiadała podobny program i ustrój. Był to efekt ponownego rozłamu na dawne dwie frakcje: **Syjonistów Ogólnych grupy „A”** – odpowiadającym dawnej grupie „Et Libnoth” i **Syjonistów Ogólnych grupy „B”** odpowiadającym dawnej „Al. Hamiszmar”. Oddział Piński Organizacji Syjonistów Ogólnych w Polsce był jedyną poleską komórką skupiającą około 160 członków należących do grupy „B” [6, k.26].

Organizacja Syjonistyczna w Polsce i Organizacja Syjonistów Ogólnych w Polsce posiadały silne wpływy w zdecydowanej większości żydowskich stowarzyszeń i instytucji społecznych, kulturalno-oświatowych i gospodarczych oraz w gminach wyznaniowych. Liczne zrzeszenia i organizacje pozostawały całkowicie podporządkowane wpływom syjonistów.

W województwie poleskim działała również **Organizacja Syjonistyczna Żydów Religijno-Ortodoksyjnych „Mizrachi” (Wschód)**. Organizacja ta była faktycznie odłamem Żydów ortodoksów, którzy stawiali kwestie religijne ponad wszelkie inne sprawy i zagadnienia. Na równi z syjonistami dążyli do budowy niezależnego państwa w Palestynie, które miało opierać się na zasadach religii żydowskiej. Współpracując z innymi ugrupowaniami syjonistycznymi „Mizrachi” pozostawała samodzielną i odrębną organizacją w przestrzeni zagadnień religijnych. Według tej organizacji rozwój kulturalno-narodowy musiał odbywać się na zasadach religii i tradycji żydowskiej w języku hebrajskim. W dziedzinie polityki wewnętrznej państwa polskiego organizacja dążyła do równouprawnienia Żydów w ramach konstytucji. Uregulowanie kwestii żydowskiej widziano w udzieleniu zamieszkałym w Polsce Żydom autonomii opartej na gminach narodowo-wyznaniowych. Hasłem stronnictwa było: „Thorah we Awodach” (religia, nauka, praca). „Mizrachi” posiadała duże znaczenie w środowisku mieszczaństwa żydowskiego. Prowadziła aktywną działalność oświatową i kulturalną głównie przez zakładanie i utrzymywanie własnego szkolnictwa powszechnego i średniego z językiem wykładowym hebrajskim i polskim. Utworzyła organizacje młodzieżowe: „**Ceirej Mizrach**” (celem było krzewienie samokształcenia umysłowego w duchu religijnym, a zarazem krzewienie wśród swych członków kultury współczesnej) oraz „**Hochaluc – Hamizrachi**”, której celem było zachęcanie młodzieży do pracy fizycznej i produktywnej, co miało dostarczyć pionierów-emigrantów do pracy w Palestynie [6, k.18-18v.] Dzięki funduszom uzyskiwanym ze Stanów Zjednoczonych oraz Palestyny prowadziła „Mizrachi” zakrojoną na szeroką skalę akcję charytatywną [2, s.174].

W województwie poleskim „Mizrachi” posiadała 11 zorganizowanych oddziałów i około 400 członków. Najwybitniejszym przedstawicielem i działaczem był Dawid Zysman, dyrektor **Żydowskiej Kasy Przemysłowców** oraz długoletni radny. Z „Mizrachi” na Polesiu współpracowała **Żydowska Religijno-Socjalistyczna Partia w Polsce**, która posiadała jeden oddział w Brześciu liczący około 30 członków [6, k.26].

Ruch syjonistyczny ulegał ciągłym rozłamom. Jedną z takich rozłamowych, odgrywających niewielką rolę polityczną partii był **Związek Syjonistów Państwowców (Judenstaatspartai – Grupa Grossmana)** oficjalnie nazywany **Syjonistycznym Związkiem Rewizjonistycznym (Igud Ichel Hacohar)** posiadał na terenie województwa poleskiego jedynie trzy oddziały (Brześć, Kobyń, Pińsk), do których należało ponad 100 członków [6, k. 19-19ob., 26ob.]

Również niewielkie wpływy na Polesiu posiadała **Syjonistyczna Partia Pracy „Hitachduth”**, która w całym województwie miała tylko trzy oddziały (Brześć, Kobyń, Prużana), w których zarejestrowanych było około 100 członków. „Hitachduth” starał się wypracować syntezę ruchu narodowego i klasowego. Proces narodowego i socjalnego wyzwolenia Żydów był według ideologów tej organizacji ściśle ze sobą powiązany i powinien dokonywać się w drodze wzajemnej ewolucji. Stronnictwo to stawiało sobie za cel utworzenie w Palestynie społeczności żydowskiej zorganizowanej w ramach gospodarki socjalistycznej, przesiąkniętej kulturą hebrajską. W diasporze dążono do uzyskania autonomii narodowej i krzewienia kultury hebrajskiej. Społeczeństwo żydowskie miało uzyskać charakter czysto świecki. Dążono do wyeliminowania wszelkich elementów wyznaniowych z życia kulturalnego [6, k. 20, 20ob.]

Władze bezpieczeństwa przypisywały najsilniejsze wpływy wśród żydowskich organizacji syjonistycznych w województwie poleskim **Poalej-Syjon Prawicy**. Program partii w dziedzinie socjalnej i ogólnopolitycznej polegał *na uznaniu socjalizmu i walki klas w życiu międzynarodowym, krajowym oraz żydowskim, zarówno w Palestynie jak i w krajach rozproszenia.*

W sprawach żydowskich w Polsce stawia partia postulat autonomii kulturalnej oraz narodowej gminy żydowskiej o charakterze czysto świeckim z wyeliminowaniem spraw wyznaniowych z instytucji żydowskich. Język żydowski uznaje za język ogólnego użytkowania w ewentualnych żydowskich instytucjach autonomicznych. Językiem nauczania w szkołach żydowskich winien być język żydowski. Jednakże język hebrajski winien być w dużej mierze w szkołach tych uwzględniony. Jednocześnie grupy mniejszościowe partii mają prawo budować i utrzymywać własnym kosztem szkoły z językiem wykładowym hebrajskim z zastrzeżeniem uwzględnienia w programie nauczania języka żydowskiego[6, k. 20, 20ob.]

Żydowskie państwo socjalistyczne w Palestynie miało zostać utworzone dzięki pomocy Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Poalej-Syjon Prawica nie widziała potrzeby utrzymywania w Polsce skupisk ludności żydowskiej i bardzo aktywnie wspierała emigrację Żydów do Palestyny [2, s. 174].

W województwie poleskim Poalej-Syjon Prawica posiadała 12 zorganizowanych oddziałów z ponad 600 zarejestrowanymi członkami. Aparat bezpieczeństwa traktował dane oficjalne za zdecydowanie zaniżone i szacował liczbę zwolenników partii na około 6 tys. W obozie syjonistycznym ugrupowanie to zajmowało rolę pierwszoplanową, choć w celach propagandowych palmę pierwszeństwa oddawało Organizacji Syjonistycznej w Polsce. W zagadnieniach dotyczących akcji syjonistyczno-palestyńskiej Poalej-Syjon Prawica współpracowała ze wszystkimi ugrupowaniami syjonistycznymi, natomiast w kwestii robotniczej ostro zwalczała żydowskie partie robotnicze, prowadząc walkę z Bundem i Poalej-Syjon Lewicą [6, k. 26 v.]

Silne wpływy w województwie poleskim posiadała **Organizacja Syjonistów-Rewizjonistów w Polsce „Brith Hazohar”**, która była lokalnym oddziałem **Nowej Organizacji Syjonistycznej**. Funkcjonowało tu w drugiej połowie lat trzydziestych 30 zorganizowanych oddziałów z 1650 zarejestrowanymi członkami. Władze bezpieczeństwa liczbę członków tego ugrupowania podnosiły do około 16 tys. Najaktywniejszymi działaczami tej partii był Menachem Begin i Wiktor Tenenbaum z Brześcia oraz Morduch Basewicz i dr Szymon Acht z Pińska [6, k. 26 v.]

NURT SOCJALISTYCZNY przeciwstawiał się teoriom syjonistycznym traktując je jako utopijne szkodliwe dla społeczności żydowskiej. Występował ostro przeciwko ortodoksom religijnym widząc w nich siedlisko ciemnoty i zacofania. Rozwiązanie kwestii żydowskiej w Polsce upatrywał w uzyskaniu przez Żydów autonomii kulturalno-narodowej. Najstarszą i największą partią socjalistyczną był **Powszechny Żydowski Związek Robotniczy „Algemener Jidyszer Arbeiter Bund”**, potocznie nazywany **Bundem**. Do nurtu socjalistycznego zaliczyć należy również ugrupowania żydowskie wchodzące w skład polskich stronnictw socjalistycznych, jak Polska Partia Socjalistyczna i Polska Partia Komunistyczna [6, k.14; 2, s. 170].

Bund był jednym ze stronnictw żydowskich, które posiadało na Polesiu najdawniejsze tradycje. Jego struktura w województwie poleskim ograniczała się jedynie do lokalnych komitetów w Brześciu, Kobryniu, Pińsku i Prużanie, w których było zarejestrowanych około 180 członków. Wpływy polityczne wśród robotników żydowskich były jednak znaczne i wyrczały one zdecydowanie poza miasta, gdzie funkcjonowały organizacje partyjne. O sile partii świadczyły manifestacje organizowane w czasie obchodów 1 majowych, na których frekwencja w Brześciu i Pińsku wśród zgromadzonych robotników i młodzieży dochodziła do 500 osób. Bund posiadał też 19 przedstawicieli w żydowskich gminach wyznaniowych oraz 5 przedstawicieli w radach miejskich w województwie. Władze bezpieczeństwa określały liczbę członków partii na 6-7 tys. Najwybitniejszymi przedstawicielami byli Aron Judel Szlakman z Pińska i Dawid Sznajder z Brześcia [6, k.27].

W swym programie Bund uważał, że Żydzi stanowili grupę narodową, której na równi z Polakami winny być przyznane jednakowe prawa. Jidysz (język żydowski - żargon) trakto-

wano jako język narodowy żydowski, który winien być uznawany w urzędach, sądownictwie i szkolnictwie. Szkolnictwo powszechne i średnie winno mieć świecki charakter. Religia miała być pominięta jako obowiązujący przedmiot nauczania. Koszt utrzymania szkolnictwa i oświaty miało brać na siebie państwo. Zabiegano z zagwarantowanie Żydom w Polsce autonomii kulturalno-narodowej. Praktycznym wymiarem tej autonomii w wymiarze szkolnictwa narodowego miała być *własna sieć szkolna i dysponowanie częścią funduszy państwowych przeznaczonych na utrzymanie i rozbudowę tej sieci* [6, k.24]. Bund popierał sojusz ze Związkiem Radzieckim i dążył do bliskiej współpracy z Polską Partią Socjalistyczną.¹⁴ Był również przeciwny emigracji Żydów do Palestyny i dążył do odbudowy skupisk żydowskich w Polsce [2, s.174-175].

Przy komitetach w Brześciu i Prużanie funkcjonowały lokalne organizacje młodzieży **Jugendbund-Cukunft In Pojlen (Związek Młodzieży – „Przyszłość”)**, które zrzeszały około 100 członków. Przywódcy Bundu byli jednocześnie faktycznymi przywódcami Cukunftu. Zadaniem młodzieżówki było krzewienie wśród swych członków zasad ideologii socjalistycznej oraz prac kulturalno-oświatowych. Cukunft nie prowadził samodzielnej działalności politycznej, wykonywał jedynie dyrektywy władz partyjnych Bundu. W organizacjach tych władze bezpieczeństwa wykryły silne wpływy komunistyczne [6, k.24 v.]

Żydowska Socjalno-Demokratyczna Partia Robotnicza „Poalej-Syjon” w Polsce (Poalej-Syjon Lewica) posiadała na terenie województwa poleskiego tylko jeden zorganizowany komitet partyjny w Pińsku, liczący około 100 członków. W Brześciu istniała grupa niezorganizowana formalnie (około 70 osób), która powoływała specjalny komitet okolicznościowy (wybory do rady miasta, wybory do gminy wyznaniowej, obchody 1 maja). W miastach powiatowych województwa **Poalej-Syjon Lewica** posiadała znikomą liczbę członków. Partia ta nie odgrywała większej roli w życiu politycznym społeczności żydowskiej na Polesiu. Nieustanne rozłamy wewnętrzne sprzyjały marginalizacji partii. Przyczyniła się do tego również likwidacja przez aparat bezpieczeństwa opanowanych przez Poalej-Syjon Lewicę stowarzyszeń młodzieżowych (**Towarzystwo Kursów Wieczorowych dla robotników** oraz **Stowarzyszenie Sportowe „Gwiazda –Sztern”**). Członkowie radykalni zostali wchłonięci przez organizacje komunistyczne, członkowie mniej radykalni przenieśli się do Poalej-Syjon Prawicy lub do Bundu. Do najwybitniejszych działaczy tej partii na Polesiu zaliczamy Szymona Izbicera i Dawida Gitelmana z Brześcia oraz Chaima Kopela z Pińska [6, k.27].

NURT FOLKISTOWSKI miał charakter lewicowo-liberalny. Wraz z syjonistami wyznawał ideologię *żydowskich teoretyków narodowościowych, określających siebie jako naród w znaczeniu politycznym* [6, k.27]. Zasadnicza różnica pomiędzy obydwooma nurtami polegała na odmiennym pojmowaniu ostatecznego celu narodowej polityki żydowskiej. Folkieści uważając społeczność żydowską za autochtoniczną, zamieszkującą terytoria II Rzeczypospolitej od wieków domagali się całkowitej wolności rozwoju narodowego zarówno pod względem politycznym, jak i społeczno-kulturalnym. Politykę krajową czynili priorytetem swej działalności [7].

Żydowska Partia Ludowa w Polsce (Idisze Folks - Partaj In Pojlen) – Folkieści, posiadała w województwie poleskim w okresie 1920-1932 jedną lokalną organizację partyjną liczącą około 100 członków, rekrutujących się głównie z rzemieślników żydowskich. W

¹⁴ Jedną z najważniejszych inicjatyw politycznych przeprowadzonych przez Bund przy ogromnej współpracy z Polską Partią Socjalistyczną była zorganizowana w 1937 r. w szeregu miast polskich akcja propagandowa wymierzona przeciwko antysemityzmowi. Również w miasteczkach poleskich zorganizowano szereg wieców i wystąpień publicznych oraz zamieszczając liczne artykuły polemiczne na łamach lokalnej prasy.

latach 1931-1937 partia uległa poważniejszej dezorganizacji i praktycznie zaprzestała swej działalności [6, k.27]. W swym programie Folkieści dążyli do *udzielenia Żydom zamieszkałym w Polsce autonomii personalno-narodowej o charakterze publiczno-prawnym. Organem żydowskiego samorządu lokalnego winna być gmina żydowska o charakterze świeckim. Język żydowski (tzw. żargon) jest, zdaniem stronnictwa, żydowskim językiem narodowym, którym należy się posługiwać w życiu publicznym i prywatnym, jak również w szkolnictwie(...) W stosunku do syjonizmu partia ta zajmuje stanowisko negatywne, gdyż uważa Żydów za autochtoniczną mniejszość narodowo-wyznaniową w Polsce i nie uważa za właściwe rozwiązanie sprawy żydowskiej przez utworzenie państwa żydowskiego w Palestynie* [6, k.22 v., 23]. Żydowska Partia Ludowa w Polsce domagała się również równouprawnienia wszystkich mniejszości narodowych i grup wyznaniowych [2, s. 170].

NURT ASYMILATORSKI negował idee samodzielności narodowej Żydów. Żydzi wedle tej ideologii nie stanowili w Polsce odrębnej narodowości, lecz jedynie odrębną grupę religijną. Asymilatorzy opowiadali się za przyjęciem języka i kultury polskiej przez społeczność żydowską oraz za stopniową asymilacją ze społecznością polską. Pod względem politycznym współpracowali, względnie sprzyjali polskim ugrupowaniom politycznym, społecznie współpracowali z instytucjami i organizacjami żydowskimi [6, k.25 v.]

W latach 1930-1936 działał na terenie województwa poleskiego **Żydowski Klub Myśli Państwowej**. Ugrupowanie to powstało z inicjatywy żydowskich działaczy politycznych należących do BBWR i było podporządkowane sekretariatowi wojewódzkiemu BBWR w Brześciu. Na czele organizacji stał tymczasowy Komitet Wykonawczy, po czym na pierwszym i jednocześnie ostatnim zjeździe wojewódzkim został wybrany 11 marca 1934 r. Komitet Wojewódzki i Rada Wojewódzka. Żydowski Klub Myśli Państwowej posiadał 19 oddziałów lokalnych, liczących około 1.5 tys. zarejestrowanych członków. W czasie wyborów do rad miejskich w 1934 r. Żydowski Klub Myśli Państwowej zawarł z BBWR porozumienie w imieniu wyborców Żydów w sprawie wystawienia wspólnych list kandydatów na radnych. Partia prowadziła też zbiórkę wśród ludności żydowskiej na kupno samolotu dla armii pod hasłem: „Żydzi Polesia – Armii Polskiej”. Akcja przyniosła słabe wyniki i w ostateczności samolotu nie kupiono. Od listopada 1935 r. działalność Żydowski Klub Myśli Państwowej działał już tylko formalnie, funkcjonując jedynie ze względów oportunistycznych [6, k.27 v.]

Obok zalegalizowanych partii politycznych funkcjonowały na Polesiu ściśle zakonspirowane i nielegalne partie żydowskie. Z danych wywiadowczych KOP z pogranicza poleskiego z lipca 1925 r. (pas ochrony nr 5, gdzie stacjonowała 5 Brygada KOP) wynika, że na terenie powiatu sameńskiego wykryto nielegalnie działającą organizację żydowską „Hahaus”. W Łunińcu stwierdzono funkcjonowanie żydowskiego „Komsomołu” kierowanego przez młodzież żydowską z Łunińca, która utrzymywała ściśle związki z młodymi Żydami z Dawidgródka i innych pobliskich miasteczek. Wywiad wojskowy był zaniepokojony szybkim rozgałęzianiem się wpływów łuninieckiego komsomołu w całym pasie przygranicznym. Poza wykrytymi organizacjami żydowskimi napływały niesprawdzone jeszcze informacje o funkcjonowaniu w pasie przygranicznym szeregu innych nielegalnych i silnie zakonspirowanych zrzeszeń żydowskich [4].

Władze państwowe uważały mniejszość żydowską za uświadomioną narodowościowo i świetnie zorganizowaną. Na terenie Polesia żydowskie partie polityczne mogły pomimo wielu utrudnień działać w województwie poleskim, zwłaszcza te promujące syjonizm i związaną z nim emigrację ludności żydowskiej. Stanowcze represje władz bezpieczeństwa dotyczyły te partie żydowskie, które posądzano o działalność komunistyczną. Cieniem na relacje polsko-żydowskie kładły się przez cały okres dwudziestolecie międzywojennego

sympatie pro bolszewickie z okresu wojny 1919-1920 r. Koegzystencję ludności żydowskiej i polskiej pogorszyły znacznie w latach 30 ciężkie warunki ekonomiczne związane z kryzysem gospodarczym. Narastający antysemityzm łączył się głównie z narastającą rywalizacją w dziedzinie handlu (bojkot towarów żydowskich) [5; s. 283-284].¹⁵

Literatura

1. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Urząd Wojewódzki w Brześciu nad Bugiem, Żydowskie organizacje polityczne i społeczne na Polesiu, sygn. 53, k. 26.
2. Chałupczak H., Browarek T., Mniejszości narodowe w Polsce 1918-1995, Lublin 2000, s. 166.
3. Państwowe Archiwum Obwodu Brzeskiego w Brześciu (dalej: PAOB), sygn. f. 2001, o. 1. d. 2109, k. 12v., Protokół normalnego zebrania periodycznego odbytego w dniu 14 grudnia 1934 r. w Brześciu n/B.; AAN, MSW, sygn. 170, k. 135.
4. PAOB, sygn. f. 2029, o. 2, d. 1, k. 19v., Wiadomości z własnego pasa ochrony.
5. Śleszyński W., Nie przegrać kresów. Polityka państwa i działalność organów bezpieczeństwa na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej 1919-1939, Warszawa 2007, s. 55.
6. Żydowskie organizacje polityczne i społeczne na Polesiu, op. cit., k. 14.
7. Żydowskie stronnictwa polityczne w Polsce Odrodzonej, s. 249, [w:] Żydzi w Polsce Odrodzonej. Działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna, red. I. Schiper, A. Tartakower, A. Hafftk, T. II Warszawa 1933.

¹⁵ Największy konflikt polsko – żydowski miał miejsce 13 maja 1937 r. w Brześciu. Został opisany w pracy: W. Śleszyńskiego, Zajścia antyżydowskie w Brześciu nad Bugiem 13 V 1937 r., Białystok 2004.